

KASBGA YO‘NALTIRISH TAMOIYILLARI VA UNI OLIY TA‘LIM MUASSASALARIDA RIVOJLANTIRISH KOMPETENSIYALARI

 [10.70728/tech.v2.i03.023](https://doi.org/10.70728/tech.v2.i03.023)

Mir-Yusupova Muxayyoxon Alimjanovna

Andijon davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi

Annotatsiya. Hozirgi fan-texnika va ijtimoiy taraqqiyot sharoitida yosh avlodni jamiyat barpo etishda faol qatnashishga tayyorlashi lozim bo‘lgan maktabning roli har qachongidan ko‘ra o‘sdi. Shu munosabat bilan o‘quvchilarga ilm-fan asoslarining mustahkam bilimlarini singdirish, ularda yuksak onglilikni tarbiyalash, umuminsoniy axloqiylikni shakllantirish, yosh avlodni turmushga va mehnatga, ijtimoiy zarur kasblarni ongli ravishda tanlashga tayyorlash ta‘lim va tarbiyaning hamma bosqichlarida hozirgi maktabning vazifalaridir. Kasbni to‘g‘ri tanlash – inson turmushida muhim qadamdir, yosh avlodning butun hayotidagi muvaffaqiyat ko‘p jihatdan kasbning qanchalik to‘g‘ri tanlanishiga bog‘liq.

Kalit so‘zlar: Individuallik, mutanosiblik, realistiklik, pedagogik kompetensiya, psixologik kompetensiya.

Abstract. In the current conditions of scientific, technical and social development, the role of the school, which should prepare the younger generation for active participation in building society, has grown more than ever. In this regard, the tasks of the modern school at all stages of education and upbringing are to instill in students a solid knowledge of the foundations of science, to cultivate in them a high consciousness, to form universal morality, to prepare the younger generation for life and work, to consciously choose socially necessary professions. Choosing the right profession is an important step in a person's life, and the success of the younger generation in their entire life largely depends on how correctly the profession is chosen.

Keywords: Individuality, proportionality, realism, pedagogical competence, psychological competence.

Respublikamizda yetarli darajada nazariy va amaliy jihatdan ishlab chiqilmagan bu kabi muammolarni hal qilishda mamlakatimiz mintaq xususiyatlarini, milliy an‘analarini va tarixiy tajribasini hisobga olish lozim bo‘ladi. Ikkinchi tomondan esa fan-texnika taraqqiyotining hozirgi talabalari asosida maktab yoshlariga mehnat tarbiyasi berish va ularni ishchi kasblarini egallashga yo‘naltirish shakl va metodlarini takomillashtirishning yangi yo‘llarini qidirishga to‘g‘ri keladi. Kasbga yo‘naltirish ishida iqtisodiy muammolar muhim o‘rin tutadi. Bular orasida xalq xo‘jaligini rivojlantirish va kasb muammolari alohida ahamiyat kasb etadi. Bu masalalarni kasbga yo‘naltirish jihatlari bilan o‘zaro bog‘liq tarzda talabalarning mustaqil mashg‘ulotlarida ko‘rib chiqishi tavsiya etiladi.

Hozirgi fan-texnika va ijtimoiy taraqqiyot sharoitida yosh avlodni jamiyat barpo etishda faol qatnashishga tayyorlashi lozim bo'lgan maktabning roli har qachongidan ko'ra o'sdi. Shu munosabat bilan o'quvchilarga ilm-fan asoslarining mustahkam bilimlarini singdirish, ularda yuksak onglilikni tarbiyalash, umuminsoniy axloqiylikni shakllantirish, yosh avlodni turmushga va mehnatga, ijtimoiy zarur kasblarni ongli ravishda tanlashga tayyorlash ta'lim va tarbiyaning hamma bosqichlarida hozirgi maktabning vazifalaridir. Kasbni to'g'ri tanlash – inson turmushida muhim qadamdir, yosh avlodning butun hayotidagi muvaffaqiyat ko'p jihatdan kasbning qanchalik to'g'ri tanlanishiga bog'liq.

Kasbni to'g'ri tanlash har bir maktab o'quvchisining qiziqishiga, mayliga, qobiliyatiga va imkoniyatlariga mos bo'lishi uchun uning sog'lig'ini, o'zlashtirishini va hissiyotlarini hisobga olish lozim, bular ijtimoiy foydali va unumli mehnatda hammadan ko'ra ko'proq qaror topadi va namoyon bo'ladi. Odam bajarayotgan ishlariga ijodiy munosabatda bo'lib, mehnat unumdorligini doimo oshirib borsa, tanlagan kasbiga zo'r qiziqish bilan qarasa, o'z ishining ijtimoiy ahamiyatini tushunsa, uning qobiliyatlari mehnatda takomillashib borsa, o'shandagina u mehnatdan qoniqish hosil qiladi va xursand bo'ladi, bunday hoolda har bir shaxs jamiyatga eng ko'p naf keltiradi. Mana shu aytgan gaplardan kasb tanlashning g'oyat muhim ijtimoiy ahamiyati kelib chiqadi. Kasb-korni erkin tanlash juda katta ahamiyatga ega. Odam shug'ullanayotgan ishini yaxshi ko'rsa, bundan u xursand bo'ladi, qoniqish hosil qiladi, zo'r tashabbus ko'rsatadi, toliqmay mehnat unumini oshiradi.

O'z-o'zidan ma'lumki, bunga o'qitishning to'g'ri yo'lga qo'yilishi, bilimlarni, ilm-fan asoslarini, ayniqsa ijtimoiy foydali va unumli mehnat bilan chambarchas bog'langan mehnat politexnik bilimni chuqur va mustahkam egallash natijasidagina erishish mumkin. Har qanday kasbda eng muhimi - uning mehnat mazmuniga ega bo'lishidir. Shu boisdan mehnatsevarlikni, yaxshi urf-odatlarni tarbiyalash va ularni mehnat jo'shqinligiga ko'chirish bolalarni kasb tanlashga tayyorlashning bosh negizidir. Oilada bolani mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash odatda maktabgacha bo'lgan yoshdan boshlanadi. Ana shu paytdan e'tiboran bolalarni bo'lg'usi kasbni tanlashga tayyorlash amalga oshirilishi lozim. Bunda bolalarning qiziqishlari, mayllari, qobiliyatlari va imkoniyatlarini muntazam ravishda o'rganish zarur. Kasb tanlashda xato qilmaslik uchun bolalarga avvalo maktab va oila yordam berishi kerak.

Muxokama va natijalar

Kasbga yo'naltirish tamoyillari va uni oliy ta'lim muassasalarida rivojlantirish kompetensiyalari o'qitish va ta'lim sohasida muhim ahamiyatga ega bo'lgan masalalardir. Bu tamoyillar va kompetensiyalar o'quvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda, shuningdek, ularni o'z kelajakdagi ish faoliyatiga muvaffaqiyatli yo'naltirishda asosiy omil hisoblanadi. Quyida kasbga yo'naltirish tamoyillari va oliy

ta'lim muassasalarida rivojlantirish kompetensiyalari haqida ayrim muhim jihatlar keltirilgan:

Kasbga yo'naltirish tamoyillari

Kasbga yo'naltirishning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

1.Individuallik tamoyili: Har bir talabaning qobiliyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlariga asoslangan kasbga yo'naltirish. Bu tamoyil talabalarga o'z qobiliyatlari va imkoniyatlariga mos keladigan kasbni tanlashda yordam beradi.

2.Vujudga keltirish va realistiklik tamoyili: Talabalar o'zlari uchun realistik va amalga oshiriladigan kasb yo'nalishlarini tanlashlari kerak. Bu tamoyil kasbga yo'naltirish jarayonida talabalarga aniq ma'lumotlar berishga urg'u beradi.

3.Mutanosiblik tamoyili: Kasbga yo'naltirish jarayonida ta'lim, jamiyat talablari va iqtisodiy ehtiyojlar o'rtasida mutanosiblikni saqlash muhimdir. Bu tamoyil kelajakdagi kasbga talablarning o'zgarishini inobatga olishni nazarda tutadi.

4.Kasbiy rivojlanish tamoyili: Kasbga yo'naltirish jarayonida nafaqat hozirgi kunning ehtiyojlari, balki kelajakda kasbning rivojlanishiga ham e'tibor qaratish lozim. Talabalar o'z kasbini rivojlantirish va yangilash imkoniyatlariga ega bo'lishi kerak.

5.Axborot tamoyili: Talabalar uchun kasbga yo'naltirishda kerakli va aniq axborotlarni taqdim etish zarur. Ular turli kasblar va ularning talablarini o'rganishlari uchun yetarli ma'lumotga ega bo'lishlari kerak.

Oliy ta'lim muassasalarida kasbga yo'naltirishni rivojlantirish kompetensiyalari

Oliy ta'lim muassasalarida kasbga yo'naltirishni rivojlantirish uchun quyidagi kompetensiyalar zarur:

1.Pedagogik kompetensiya: O'qituvchilar va ta'lim muassasasi mutaxassislari talabalarga kasbga yo'naltirishni samarali amalga oshirish uchun pedagogik usullar va metodlarni bilishlari kerak.

2.Psixologik kompetensiya: Talabalar psixologiyasini tushunish va ularga mos ravishda kasbga yo'naltirishni tashkil etish zarur. Har bir talabani kasbga tayyorlashda ularning shaxsiy xususiyatlari va ruhiy holatini inobatga olish muhimdir.

3.Iqtisodiy kompetensiya: Talabalarni kasbga yo'naltirish jarayonida bozor talablari, iqtisodiy vaziyat va kelajakdagi ish o'rinlari bilan tanishtirish zarur. Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy bilimlari talabalarni bozor sharoitida muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatishga tayyorlaydi.

4.Muloqot kompetensiyasi: Kasbga yo‘naltirish jarayonida talaba va o‘qituvchilar, shuningdek, ish beruvchilar o‘rtasida samarali muloqot o‘rnatish zarur. Talabalar o‘zlari tanlagan kasbga oid tajribali mutaxassislar bilan muloqot qilishlari kerak.

5.Ijtimoiy kompetensiya: Talabalar ijtimoiy mas‘uliyatni his etib, jamiyatda o‘z o‘rnini topishga tayyor bo‘lishi kerak. Bu kompetensiya orqali ular o‘z kasbini jamiyat manfaatlari bilan bog‘lab, o‘zgaruvchan sharoitlarga moslashishga o‘rganadilar.

Kasbga yo‘naltirishni rivojlantirishda oliy ta‘lim muassasalarining roli

Oliy ta‘lim muassasalarida kasbga yo‘naltirishni rivojlantirish uchun quyidagi yo‘nalishlar muhimdir:

1.Kasbiy o‘qitish dasturlarini yangilash: Oliy ta‘lim muassasalari kasbga yo‘naltirishni takomillashtirish uchun o‘z ta‘lim dasturlarini va o‘quv rejalari asoslarini yangilab borishlari kerak. Bu kasbga yo‘naltirishda talabalarning qiziqishlari va ehtiyojlarini inobatga olishni ta‘minlaydi.

2.Praktik tajriba: Talabalarga o‘z kasbini amaliyotda o‘rganish imkoniyatini yaratish. Bu talabalarni kelajakdagi ishga tayyorlashda va ish joylarida muvaffaqiyatli bo‘lishlariga yordam beradi.

3.Ish beruvchilar bilan hamkorlik: Oliy ta‘lim muassasalari ish beruvchilar bilan yaqin hamkorlikda ishlashlari kerak, shunda talabalarga kelajakdagi kasb yo‘nalishlari haqida to‘liq va aniq ma‘lumotlar berilishi mumkin.

4.Raqamli texnologiyalarni qo‘llash: Oliy ta‘lim muassasalarida zamonaviy raqamli texnologiyalarni kasbga yo‘naltirishda qo‘llash talabalarni yangi kasblarga tayyorlashda samarali vosita bo‘lishi mumkin.

Xulosa

Har bir shaxs har tomonlama kamol topishi lozim, buning uchun maktablarda barcha imkoniyatlar mavjud. Bolalar yaxshi, aqliy, jismoniy, axloqiy, mehnat va estetik tarbiyani va shu bilan birga politexnik ma‘lumotni ola turib, shu asosda o‘zlarini kasbiy faoliyatga tayyorlashlari mumkin. —Kim bo‘lsam, ekan? muammosi —Qanday odam bo‘lish kerak muammosi bilan birgalikda hal qilinishi lozim. Maktab o‘quvchilarini kasbga yo‘naltirishga oid ishlarni ta‘lim yo‘llari ora qil mutassil va izchillik bilan olib borish kerak. Umuman olganda, kasbga yo‘naltirish tamoyillari va ularni oliy ta‘lim muassasalarida rivojlantirish kompetensiyalari talabalarning kasbiy hayotga muvaffaqiyatli integratsiya qilishlariga yordam beradi va ta‘lim tizimini yanada takomillashtiradi.

Kasbga yo‘naltirish tamoyillari va uni oliy ta‘lim muassasalarida rivojlantirish kompetensiyalari, talabalarning kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorlanishida muhim ahamiyatga ega. Kasbga yo‘naltirish tamoyillari talabalarning shaxsiy xususiyatlarini,

qobiliyatlarini va qiziqishlarini inobatga olishga asoslanadi. Bu tamoyillar, o'z navbatida, talabalarga o'zlarining kasbiy yo'nalishlarini aniq va to'g'ri tanlashga yordam beradi. Oliy ta'lim muassasalarining kasbga yo'naltirishni rivojlantirishdagi roli hamda pedagogik, psixologik, iqtisodiy va ijtimoiy kompetensiyalarini to'g'ri tashkil etish, talabalarning kasbiy o'sishiga va jamiyatdagi o'z o'rnini topishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Ibragimov, B. (2021). *Kasbga yo'naltirish tamoyillari va metodlari*. Toshkent: O'zbekiston ta'lim nashriyoti.
- 2.Pirov, N. (2019). *Oliy ta'lim tizimida kasbga yo'naltirishning rivojlanishi*. Tashkent: Oliy ta'lim muassasasi nashriyoti.
- 3.Sattorov, A. (2020). *Oliy ta'limda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish*. Samarqand: SamDU nashriyoti.
- 4.Toshpo'latov, S. (2022). *Kasbga yo'naltirish va uning amaliyoti*. Toshkent: Navro'z nashriyoti.
- 5.Shamsutdinov, R. (2018). *Kasbiy ta'lim va kasbga yo'naltirish: Yangi pedagogik yondashuvlar*. Tashkent: Ma'rifat nashriyoti.
- 6.O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi (2023). *Oliy ta'lim muassasalarida kasbga yo'naltirishni rivojlantirish strategiyalari*. Tashkent.
- 7.Husanov, D. (2017). *Talabalar uchun kasbga yo'naltirish va shaxsiy rivojlanish*. Toshkent: Ta'lim va ilmiy texnika nashriyoti.